

Shareholders' agreement = joint operation agreement or special partnership agreement: pro and con

Акціонерний договір = договір про спільну діяльність або договір простого товариства: за та проти

Eduard Bondariev

Key words:

shareholders' agreement, joint operation agreement, special partnership agreement, parties to the agreement, shareholder, joint-stock company.

Ключові слова:

акціонерний договір, договір про спільну діяльність, договір простого товариства, сторони договору, акціонер, акціонерне товариство.

Постановка проблеми. Одним із питань, які сьогодні не отримали однозначної відповіді, залишається проблематика визначення місця акціонерного договору у системі договорів. Такий стан справ викликаний декількома факторами: 1) відповідна договірна конструкція є новою для української правової дійсності, а сутність її правової природи у розумінні романо-германською й англосаксонською правовими сім'ями значно відрізняється; 2) назва досліджуваного договору є суперечливою та не відображає його сутність; 3) невизначеність у розумінні сутності акціонерного договору зумовлює різночитання щодо його місця у системі договорів (його розглядають як договір про спільну діяльність, договір простого товариства, корпоративний договір тощо). У зв'язку з наведеним постала проблема з'ясування співвідношення акціонерного договору з договором про спільну діяльність і договором простого товариства.

Стан дослідження. Договірні відносини в рамках акціонерних товариств у своїх працях досліджували В.Г. Бородкін, В.А. Васильєва, Ю.М. Жорнокуй, М.М. Сигидин, І.В. Спасибо-Фатєєва, Є.О. Суханов та інші правники. Сьогодні правнича наука має дати відповідь на низку питань, що постали через внесення змін до корпоративного законодавства у зв'язку з удосконаленням діяльності такої організаційно-правової форми юридичних осіб, як акціонерне товариство (далі – АТ).

Метою цієї статті є з'ясування співвідношення акціонерного договору з договором про спільну діяльність і договором простого товариства.

Виклад основного матеріалу. За договором про *спільну діяльність* сторони (учасники) зобов'язуються спільно діяти без створення юридичної особи для досягнення певної мети, що не суперечить закону. Спільна діяльність може здійснюватися на основі об'єднання вкладів учасників (просте товариство) або без об'єднання вкладів учасників (ст. 1130 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)). Натомість ст. 26¹ Закону України «Про акціонерні товариства» закріплює, що договір між акціонерами товариства – це договір, предметом якого є реалізація акціонерами-власниками простих і привілейованих акцій прав на акції та/або прав за акціями, передбачених законодавством, статутом та іншими внутрішніми документами товариства. За договором між акціонерами його сторони зобов'язуються реалізувати у спосіб, передбачений таким договором, свої права та/або утримуватися від реалізації зазначених прав.

У доктрині під договорами про спільну діяльність розуміються договори, укладені між двома та більше особами, які мають загальну мету (створення юридичної особи або спільну діяльність без створення юридичної особи), які володіють ознакою «загальної спрямованості» та припускають узгоджену поведінку сторін. Наведене дозволило окремим науковцям розглядати акціонерний договір як різновид договору про спільну діяльність¹, що обґрунтовується наявністю між ними спільних ознак, такі як: а) багатосторон-

¹ Васильєва В.А. Корпоративний договір: правова природа. Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн. Матеріали VII Міжнар. цивілістич. Форуму (м. Київ, 11–12 трав. 2017 р.). Київ : ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. С. 159; Гуреев В.А. Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации. Москва : Волтерс Клувер, 2007. С. 112; Трубина М.В. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений в России и странах континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2015. С. 11–12.

ність; б) наявність спільної для всіх учасників мети договору; в) координація діяльності учасників у процесі виконання умов договору; г) безоплатний характер договірних зобов'язань; г) корреальний характер відносин, що породжуються договором². Стверджується, що усі зазначені ознаки є характерними для акціонерних договорів, отже, їх можна визнати договором про спільну діяльність.

Дискусійність наведених тверджень зумовила появу в науці цивільного права протилежної наукової позиції. Зокрема, відстоюється думка про *відмінність* у правовій природі між договором про спільну діяльність та акціонерним договором, що ґрунтується на такому:

- 1) інтереси всіх учасників договору про спільну діяльність тісно пов'язані між собою, і кожен з них має однакові права й обов'язки, а кожен із його учасників не має права вимагати виконання договору для себе особисто і діяти лише у своїх інтересах³. Аналогічного про акціонерний договір у повному ступені ми сказати не можемо, оскільки кожен акціонер-сторона договору може діяти (і зазвичай діє) лише у власних інтересах (і якщо він голосує на загальних зборах усупереч умовам акціонерного договору, то рішення такого органу АТ не визнається недійсним);
- 2) у договорі про спільну діяльність сторони не одержують одна від одної зустрічного надання, а діють спільно для досягнення загальної мети. Ніхто зі сторін договору нічого не передає іншій і нічого не одержує замість того⁴. Якщо один із учасників не виконає покладені на нього обов'язки за договором, то це призведе до розірвання договору. Таким чином, у договорі про спільну діяльність основний акцент поведінки його сторін акцентовано саме на *належному виконанні обов'язків*, щоб у підсумку отримати результат. Водночас в акціонерному договорі йдеться про порядок здійснення корпоративних прав з акції та прав на акцію як об'єкт цивільних правовідносин, а невиконання однією зі сторін такого договору своїх обов'язків не призводить до його розірвання;
- 3) договір про спільну діяльність є самостійним видом, який має майнову мету, натомість зобов'язання, що виникають з акціонерного договору, мають похідний характер із засновницького договору чи статуту та можуть мати як майнову, так і немайнову мету⁵;
- 4) відмінність між вказаними договірними конструкціями полягає також у порядку формуванні волі їх сторін. Зокрема, договором про спільну діяльність передбачається можливість поглинання волі меншості волевиявленням більшості під час голосування. На противагу вказаному порядок волевиявлення за акціонерним договором відбувається шляхом погодження волі усіх його сторін (голосування одноголосно).

Вважаємо, що наведені аргументи дозволяють стверджувати про недопустимість ототожнення акціонерного договору з договором про спільну діяльність.

Іншим актуальним питанням, що не вирішене однозначно у цивілістичній доктрині, залишається проблематика співвідношення акціонерного договору та *договору простого товариства*, який є одним із різновидів договорів про спільну діяльність.

Запропоновано у рамках групи договорів, спрямованих на створення різних організацій, з урахуванням мети об'єднання виділяти: договори, метою яких є створення юридичної особи (маються на увазі установчі договори <...> про створення АТ), і договори, метою яких є спільна господарська діяльність без створення юридичної особи⁶. На думку М.В. Трубіної, акціонерні договори не можна віднести до першої групи загальноцільових договорів, тому що їхнім предметом не є зобов'язання сторін щодо створення юридичної особи. Отже, акціонерні договори можна віднести до загальноцільових договорів, метою яких є спільна діяльність без створення юридичної особи. М.І. Брагинський як приклад таких загальноцільових

² Сигидин М.М. Корпоративний договір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. С. 9–10, 56–57, 59, 80.

³ Цивільне право : підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. С. 101.

⁴ Надьон В.В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. С. 189.

⁵ Акцесорний характер корпоративного зобов'язання, на думку В.А. Васильєвої, впливає на низку умов договору, які погоджується сторонами з урахуванням регламентації цих умов в основному зобов'язанні. Вони змушені мати похідний характер щодо усіх актів корпоративного законодавства під страхом недійсності (Васильєва В.А. Корпоративні правочини: поняття та особливості. Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних відносин : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10 річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПРН України (23–24 вересня 2011 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2012. С. 27).

⁶ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 1 : Общие положения. Москва : Статут, 2001. С. 403.

договорів про спільну діяльність без створення юридичної особи наводить лише договори простого товариства. Однак, продовжує М.В. Трубіна, з появою акціонерних договорів у законодавстві договір простого товариства перестає бути єдиним договором про спільну діяльність без створення юридичної особи⁷.

Існують різні думки з питання співвідношення понять «договір про спільну діяльність» і «договір простого товариства». Використання в синонімічному значенні таких понять у цивілістиці дало деяким авторам підставу для твердження про те, що поняття «договір про спільну діяльність» вичерпується поняттям «договір простого товариства». Однак є і протилежна думка, за якою договір простого товариства є лише одним із видів договорів про спільну діяльність⁸. Так, за договором простого товариства сторони (учасники) беруть зобов'язання об'єднати свої вклади та спільно діяти з метою одержання прибутку або досягнення іншої мети (ст. 1132 ЦК України).

У правовій доктрині Європи виділяються зобов'язально-правові договори, а також договори про спільну діяльність. Поняття «зобов'язально-правовий договір» використовується у праві Німеччини, Франції, Швейцарії та ін. Такий договір – це загальна назва більшості договорів у цивільному праві, які не припускають «установчий» характер, тобто не створюють спеціальної організаційно-правової форми для ведення спільної підприємницької діяльності, вони лише спрямовані на обмін товарами, виконання робіт, надання послуг. Такий підхід схожий із чинною у доктрині цивільного права системою класифікації цивільно-правових договорів, тобто виділяються договори загальноцільові та договори, предметом яких є зустрічні інтереси сторін.

Врахуємо, що в умовах вітчизняної правової системи окреслене питання має особливості, оскільки, по-перше, Україна не є країною з дуалізмом приватного права, а отже, відсутня необхідність кваліфікації цивільно-правового договору залежно від його суб'єктного складу. По-друге, оскільки, на відміну від багатьох країн Європи, в Україні конструкція «простого товариства» міститься не в системі організаційно-правових форм юридичних осіб, а в системі «звичайних» договорів, і донині не вирішене питання про правову природу цього явища.

Незважаючи на поширену в юридичній літературі думку, за якою договір простого товариства є синонімом договору про спільну діяльність, пропонуємо погодитися з М.І. Брагинським у тому, що договір простого товариства – лише один із різновидів договорів про спільну діяльність поруч з установчими договорами, а також договорами про створення АТ⁹.

Спільність між акціонерним договором і договором простого товариства вбачають у тому, що корпоративний договір має кілька видів. Це дозволяє говорити про тотожність одного з них із договором простого товариства. Та обставина, що сторони акціонерного договору як різновиду корпоративного договору формально не виступають як єдине співтовариство (єдина спільність) у відносинах з учасниками господарського товариства, що не є його сторонами, не може вплинути на можливу кваліфікацію акціонерного договору як договору простого товариства¹⁰. Отже, до акціонерних договорів можуть застосовуватися за аналогією норми, які регулюють договір простого товариства¹¹. Акціонерний договір, побудований як договір, спрямований на спільне здійснення або утримання від здійснення корпоративних прав учасниками, що переслідують єдину мету, має предмет і каузу єдиною з договором простого товариства¹².

Наприклад, у Німеччині майже однотайно акціонерні договори в тому разі, коли вони спрямовані на реалізацію спільної мети, кваліфікуються як договори про спільну діяльність і регулюються нормами

⁷ Трубіна М.В. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений в России и странах континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2015. С. 44.

⁸ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований : в 2 т. Москва : Статут, 2011. Кн. 5. Т. 1. С. 593; Гуреев В.А. Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации. Москва : Волтерс Клувер, 2007. С. 112; Трубина М.В. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений в России и странах континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2015. С. 45–46.

⁹ Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований : в 2 т. Москва : Статут, 2011. Кн. 5. Т. 1. С. 593.

¹⁰ Бородин В.Г. Гражданско-правовое регулирование корпоративного договора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. гос. ун-т правосудия. Москва, 2015. С. 99–100.

¹¹ Кузнецов А.А. Некоторые проблемы совместного осуществления прав акционера. Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. 2010. № 10. С. 25–26.

¹² Бородин В.Г. Гражданско-правовое регулирование корпоративного договора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. гос. ун-т правосудия. Москва, 2015. С. 102.

§ 705–740 Німецького Цивільного Укладення про договір простого товариства, що не передбачають як обов'язкову ознаку простого товариства об'єднання майнових внесків. Слід зазначити, що акціонерний договір у формі «простого товариства» може мати місце виключно у тому разі, якщо його сторонами є лише фізичні особи, котрі не є підприємцями. В інших випадках акціонерні договори розглядаються як зобов'язально-правові договори про способи й особливості здійснення прав на акції та прав з них і регулюються загальними нормами про договори.

У Швейцарії щодо корпоративних договорів застосовуються положення про договір простого товариства (ст. 557 Зобов'язального закону). Зокрема, визнається декілька форм реального вираження акціонерних договорів: одно- і двосторонні зобов'язальні договори, договір простого товариства. Причому останній є здебільшого основною формою вираження акціонерних договорів¹³. Таким чином, у вказаних країнах акціонерні договори можуть укладатися як у формі договору простого товариства, так і у формі зобов'язально-правового договору. Вибір форми договору визначається практикою та доктриною і, головним чином, залежить від суб'єктного складу (статусу акціонерів і допустимості укладення акціонерного договору між акціонерами та третіми особами – не акціонерами).

За твердженням Є.О. Суханова, який критикує підхід про наявність єдності предметів корпоративного договору і договору простого товариства, заснований на континентальних правопорядках, погляд на акціонерний договір як на договір простого товариства тривалий час панував у західноєвропейській доктрині та лише в останнє двадцятиліття став піддаватися сумніву, оскільки договори про обов'язок голосування укладаються не для досягнення спільної господарської мети, а для забезпечення взаємного впливу на діяльність корпорації. Далі вчений зазначає, що тепер у континентальному праві такі договори розглядаються як договори, що зв'язують право голосу (*Stimmrechts bindungs verträge*), або договори, що зв'язують акціонерів (*Aktioner bindungs verträge*), тобто договори про здійснення прав акціонерів, причому такі, що стосуються головним чином або навіть виключно права на голосування¹⁴.

Висловлені аргументи не лише проти підміни досліджуваних договірних конструкцій, але й проти ототожнення акціонерного договору та договору простого товариства¹⁵:

- а) не збігається їхній суб'єктний склад. Так, відповідно до глави 77 ЦК України сторонами договору простого товариства можуть бути будь-які особи (фізичні або юридичні), натомість сторони акціонерного договору – це виключно особи, які мають права, посвідчені акціями та права на акції;
- б) в акціонерному договорі відсутня спрямованість на виникнення правовідносин за участю третіх осіб, що також підтверджується відсутністю елементів, необхідних для представництва;
- в) різною є й мета таких договорів. Метою договору простого товариства є одержання прибутку або інша мета, яка не суперечить закону (ст. 1132 ЦК України). Особливість мети акціонерного договору у тому, що: 1) він не передбачає отримання прибутку в принципі та 2) всі можливі види акціонерних договорів спрямовані по суті або на забезпечення прав власників акцій (наприклад, договори міноритаріїв), або на підвищення ефективності управління самим товариством (наприклад, договори про порядок управління товариством). Кожна конкретна мета може бути виражена окремо або мати комбінований вигляд;
- г) відмінною є їх природа. Так, договір простого товариства має майновий характер, оскільки спільна діяльність його сторін передбачає вчинення дій по внесенню вкладів і виконанню обов'язків з такого договору. Акціонерний договір має змішаний характер (немайново-майновий), оскільки може укладатися з метою здійснення: 1) прав з акції (корпоративних прав) і 2) прав на акції. Для досягнення цієї мети сторони акціонерного договору не об'єднують вклади та не виділяють майно, а лише домовляються про управління АТ шляхом здійснення (нездійснення) корпоративних прав;
- д) різним є правовий режим майна. Якщо за договором простого товариства вкладом учасника вважається все те, що він вносить у спільну діяльність (*спільне майно*) <...> (ч. 1 ст. 1133 ЦК України), то за акціонерним договором відсутній який-небудь спеціальний правовий режим на будь-яке

¹³ Де Монмолин Ж., Инеджан Н., Пенцов Д. Договоры акционеров по швейцарскому праву. Корпоративный юрист. 2007. № 10. С. 15.

¹⁴ Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. Москва : Статут, 2014. С. 221.

¹⁵ Осипенко К.О. Договор об осуществлении прав участников хозяйственных обществ в российском и английском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Москва. 2015. С. 26; Сигидин М.М. Корпоративный договор : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. С. 59–60; Суворов Е.Д. Договоры об осуществлении корпоративных прав. Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. 2011. № 10. С. 46–51; Трубина М.В. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений в России и странах континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2015. С. 11–12, 49–56.

спільне майно (статутний капітал АТ, який утворюється внаслідок об'єднання майна, отриманого як вклад до нього (оплата за емітовані акції), вважається власністю товариства (ст. 115 ЦК України)).

Вказані відмінні ознаки не дозволяють встановити знак рівності між акціонерним договором і договором простого товариства.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зауважити, що акціонерний договір не може визнаватися тождним договору про спільну діяльність або договору простого товариства. Такі ознаки акціонерного договору, як відсутність майнових відносин, пов'язаних із внесенням вкладів, специфіка суб'єктного складу та мети, яку бажають досягти його сторони, тощо, дозволяють відмежувати акціонерний договір від інших різновидів договору про спільну діяльність, зокрема від договору простого товариства.

Анотація

У статті проведено порівняльний аналіз правової природи акціонерного договору з договором про спільну діяльність і договором простого товариства. Звертається увага на те, що сучасне цивільне законодавство та правова наука не проводять чіткого розмежування вказаних договірних конструкцій, що викликає певні складнощі у правозастосовній діяльності.

Результатом проведеного дослідження є твердження про різну правову природу акціонерного договору та договору про спільну діяльність, яке ґрунтується на: відмінності інтересів сторін цих договорів, порядку формування волі їх сторін, різній природі прав та обов'язків сторін за ними, самостійності або похідному характері таких договірних конструкцій. У свою чергу, відмінність між акціонерним договором і договором простого товариства полягає у: різній їх правовій природі, статусі осіб, які можуть бути їх сторонами, відсутності спрямованості на виникнення правовідносин за участю третіх осіб, різній меті укладення таких договорів, різному правовому режимі майна.

Summary

The author of the article has carried out a comparative analysis of the legal nature of a shareholders' agreement with a joint operation agreement and a special partnership agreement. Particular attention has been paid to the fact that the current civil law and legal science do not clearly distinguish between these contractual structures, which causes certain difficulties within law enforcement activities.

The result of the conducted study is an assertion about the different legal nature of a shareholders' agreement and a joint operation agreement based on: differences in the interests of the parties to these agreements, the procedure of forming the will of their parties, the different nature of the rights and obligations of the parties, the independence or the derivative nature of such contractual structures. In turn, the difference between a shareholders' agreement and a special partnership agreement is: their different legal nature, the status of the persons who may be their parties, the lack of the focus on the emergence of legal relations with the participation of third parties, different purpose of entering into such agreements, different legal regime of the property.

Використана література:

1. Васильєва В.А. Корпоративний договір: правова природа. *Принципи і тенденції застосування приватного права ЄС і пострадянських країн*. Матеріали VII Міжнар. цивілістич. Форуму (м. Київ, 11–12 трав. 2017 р.). Київ : ТОВ «Білоцерківдрук», 2018. С. 158–160.
2. Гуреев В.А. Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации. Москва : Волтерс Клувер, 2007. 208 с.
3. Трубина М.В. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений в России и странах континентальной Европы : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. ун-т дружбы народов. Москва, 2015. 194 с.
4. Сигидин М.М. Корпоративний договір : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2016. 236 с.
5. Цивільне право : підручник: у 2 т. Т. 1 / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. Харків : Право, 2011. 656 с.

6. Надьон В.В. Суб'єктивний обов'язок як елемент змісту цивільних правовідносин: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 411 с.
7. Васильєва В.А. Корпоративні правочини: поняття та особливості. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних відносин* : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10 річниці створення Лабораторії з вивчення проблем корпоративного права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України (23–24 верес. 2011 р.). Івано-Франківськ: Прикарпат. нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2012. С. 25–28.
8. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Кн. 1 : Общие положения. Москва : Статут, 2001. 842 с.
9. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право. Договоры о займе, банковском кредите и факторинге. Договоры, направленные на создание коллективных образований : в 2 т. Москва : Статут, 2011. Кн. 5. Т. 1. 736 с.
10. Гурьев В.Н. Акционерные соглашения как группа корпоративных договоров : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Рос. гос. акад. интеллектуальной собственности. Москва, 2012. 26 с.
11. Бородкин В.Г. Гражданско-правовое регулирование корпоративного договора : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Рос. гос. ун-т правосудия. Москва, 2015. 255 с.
12. Кузнецов А.А. Некоторые проблемы совместного осуществления прав акционера. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*. 2010. № 10. С. 19–26.
13. Де Монмолин Ж., Инеджан Н., Пенцов Д. Договоры акционеров по швейцарскому праву. *Корпоративный юрист*. 2007. № 10. С. 13–16.
14. Суханов Е.А. Сравнительное корпоративное право. Москва : Статут, 2014. 456 с.
15. Осипенко К.О. Договор об осуществлении прав участников хозяйственных обществ в российском и английском праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Моск. гос. ун-т имени М.В. Ломоносова. Москва, 2015. 190 с.
16. Суворов Е.Д. Договоры об осуществлении корпоративных прав. *Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации*. 2011. № 10. С. 44–83.

Eduard Bondariev,

Postgraduate Student of Civil Law and Procedure Department
of the Faculty № 6
Kharkiv National University of Internal Affairs